

ПРВИ АНТИЧКИ ПРОЈЕКАТ ИДЕАЛНЕ ДРЖАВЕ

У другој књизи Аристотелове *Полишке*, непосредно после критичке анализе извесних социјално-политичких ставова Фалеје из Халкедона, помиње се име Милећанина Хиподама, сина Еурифонтова, као име првог грчког политичког мислиоца и аутора најстаријег списка о идеалној држави¹). О личности реформатора чија је схватања Аристотел овде забележио и одмах затим подвргао необично исцрпној дискусији, нема много података. Несумњиво је пре свега то, да Хиподам није био ни политичар од позива ни искључиво политички писац, већ архитекта²), чувен по својим оригиналним урбанистичким замислима примењеним први пут приликом грађења Пиреја. Био је иначе савременик Перикла и софистичког ветерана Протагоре из Абдере — сигурних хронолошких података о Хиподамову животном путу истина нема, али се ипак с приближном тачношћу може узети да његово рођење пада око 475 год. старе ере³) — а поуздано је такође да његова схватања немају никакве непосредне везе са софистичким правно-философским по-

¹) Arist. *Pol.* II 8, 1267 b 22 ss. — Да је Хиподамов нацрт идеалне државе био изложен у једном специјалном спису, а не само усмено саопштен другима (као што то сумња R. v. Mohl, *Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften*, I 1855 стр. 171, 1.), потврђује несумњиво контекст Аристотелових излагања: тешко је, наиме, претпоставити да је велики систематичар из Стагире допустио овде себи да озбиљно претреса схватања која нигде нису била литерарно фиксирана, и то утолико мање што је у ранијим партијама истог поглавља претресао извесна Платонова политичка гледишта, тако да је већ из обзира према овоме морао да поведе рачуна о томе колико су објективног значаја имали још у четвртном веку политички ставови његовог претходника. — О Фалеји упор. мој рад *Политички идеал Фалеје из Халкедона*. Жива Антика, год. IV св. 1, 1954, стр. 69—77.

²) Аристотел на истом месту. То потврђују и лексикографи и схоласти: Hesych. s. *Ἰπποδάμιος νέμεσις*. Harpocr. s. *Ἰπποδάμιος*. Bekk. Lex. 266, 28. Schol. Aristoph. *Equ.* 327. Такође Strabo XIV 654. Diodor. XII 75. Ови подаци налазе се код H. Diels-a, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, I 4. изд. 1922 стр. 294. Упор. M. Erdmann, *Hippodamos von Milet und die symmetrische Städtebaukunst der Griechen*. *Philologus* 42, 1884 стр. 193—227. Fabricius, s. v. Pauly—Wissowa RE VIII 1913, ст. 1731-34.

³) K. F. Hermann, *De Hippodamo Milesio*, 1841, стр. 17 s.

гледима⁴), ма колико да она такође носе на себи печат рационализма и просвећености.

Аристотелови подаци о Хиподамову учењу, који су иначе драгоцени као несумњиво сведочанство о постојању једног необично развијеног политичког мишљења пре Платона, не пружају ипак потпуну слику о политичком идеалу милетског архитекте. (Под именом Хиподама Питагоровца и Хиподама из Турије сачувана је, истина, код Стобеја већа група фрагмената из двају списа *Περὶ πολιτείας* и *Περὶ οὐδαιμονίας*, али се ти фрагменти уопште не могу употребити за употпуњавање и реконструкцију Аристотелова реферата. Не због тога што би ова два Хиподама — која се, по Хермановим речима, „et placitorum indole et toto scribendi genere“ показују као исто лице — била различита од Хиподама Милећанина о коме говори Аристотел, већ зато што су оба поменута списа, као што је несумњиво утврђено, неопитагоровски фалсификати⁵) и потичу вероватно из доба Птолемеја). Нејасно у првом реду остаје то да ли је овај најстарији нацрт најбољег облика државног уређења претстављао само неку врсту провизорног предлога за организацију једне конкретне политичке јединице — на пр. хеленске колоније Турије основане 445/44 год. за коју је Хиподам, како се чини⁶), израдио и план архитектонског уређења — или је он био више теориског карактера, можда чак и производ једног философски заснованог политичког идеализма. Индиректна закључивања нису, наравно, немогућа, али хипотетичност оваквог поступка, очигледно, не може бити откловњена никаквим средствима⁷).

Место из Аристотелове *Политике* које нас овде интересује у преводу гласи: „Хиподам, син Еурифонтов, из Милета (онај исти који је пронашао и поделу вароши на улице и квартове и који је измерио Пиреј, човек који је иначе у животу био врло честољубив и толико неумерен, да су га неки сматрали за уображеног због његове претеране бриге

⁴) То је добро приметио још Ed. Zeller, *Die Philosophie der Griechen*, I 2, 6. изд. (Nestle) 1920 стр. 1331: „Dagegen ist in den politischen Vorschlägen des berühmten milesischen Architekten Hippodamos die Eigentümlichkeit des sophistischen Ansicht von Recht und Staat nicht zu bemerken, wenn auch die schriftstellerische Vielgeschäftigkeit des Mannes an die Art der Sophisten erinnert“.

⁵) K. F. Hermann, op. cit. стр. 33 ss. Ed. Zeller, *Die Philosophie der Griechen*, III 2, 5. изд. 1923 стр. 116, 21. 123.

⁶) Fabricius, *ibid.* ст. 1732: „Er beteiligte sich ferner an der 445/44 erfolgten Gründung von Thurioi (Hesych.), dessen bauliche Anlage auf ihn zurückzugehen scheint, und heißt daher auch Θούριος (Phot. Schol.)“. Упор. M. Erdmann, op. cit. стр. 198. 201 s.

⁷) У сваком случају, ситуација ни изблиза није тако безнадежна да би сваки покушај реконструкције Хиподамова политичког идеала био осуђен на пропаст, као што то замишља E. Salin, *Platon und die griechische Utopie*, 1923, стр. 167.

за негу косе и вештачке украсе, као и због његовог раскошног и топлог одела које није мењао ни лети ни зими, човек који је уосталом себе сматрао потпуно обавештеним о природи свих ствари) први је предузео, мада сам није активно учествовао у политичком животу, да каже нешто о најбољој држави (*πρώτος τῶν μὴ πολιτευομένων ἐνεχειρήσῃ τι περὶ πολιτείας εἰπεῖν τῆς ἀρίστης*). Он је конструисао једну државу у којој становништво броји десет хиљада људи, и које је подељено у три сталежа (*εἰς τρία δὲ μέρη διηρημένην*). Први staleж чине занатлије (*ἐν μὲν μέρος τεχνίτας*), други земљорадници (*ἐν δὲ γεωργούς*) и трећи оружани ратници (*τρίτον δὲ τὸ προπολεμῶν καὶ τὰ ὅπλα ἔχον*). Земљу је он такође поделио на три дела, одредивши један део као божански (*τὴν μὲν ἱεράν*), други као државни (*τὴν δὲ δημοσίαν*) и трећи као приватни (*τὴν δ' ἰδίαν*). Део који је посвећен боговима треба да пружи оно што је неопходно за вршење сакралних обреда; део који је заједнички треба да подмири животне потребе ратника; трећи део намењен је земљорадницима и њихово је приватно власништво. Хиподам је исто тако мислио да треба да постоје само три врсте закона, пошто се процеси пред судовима воде само из три разлога: због увреде (*ὕβρις*), оштећења (*βλάβη*) или убиства (*θάνατος*). Он је такође хтео да уведе један врховни суд (*δικαστήριον ἐν τῷ κύριον*) коме би морали бити упућени сви предмети који нису добро пресуђени. Овај суд он је хтео да састави од извесног броја старијих људи изабраних од грађана. Мислио је исто тако да судови не треба да доносе одлуке простим гласањем (*οὐ διὰ ψηφοφορίας*), већ да сваки судија треба да има једну таблицу (*πινάκιον*) на којој ће моћи да напише када је за кажњавање одн. коју ће оставити неисписану када је за потпуно ослобођење. Када је, међутим, делимично за једно или друго, то ће моћи да констатује на њој (*εἰ δὲ τὸ μὲν τὸ δὲ μὴ, τοῦτο διορίζειν*). Постојећи начин одлучивања по њему није добар: он присиљава судије да се криво заклинају, пошто им даје могућност да гласају само за кажњавање или само за ослобођење. Он је даље хтео да донесе закон по коме би били награђени почастима људи који открију нешто што је од користи за државу (*περὶ τῶν εὐρισκόντων τι τῇ πόλει συμφέρον*). Требало би затим, по његову мишљењу, да се и деца грађана палих у рату издржавају о трошку државе, као да то још увек нигде није законом утврђено (мада такав закон постоји и у Атини и у другим државама). Чиновништво је оставио избору народа (*τοὺς δ' ἄρχοντας αἰρετοὺς ὑπὸ τοῦ δήμου εἶναι πάντας*), а народ је поделио у три дела. Изабрани чиновници требало би да се старају о јавним пословима, а такође и о странцима и удовицама" (*τοὺς δ' αἰρεθέντας ἐπιμελεῖσθαι κοινῶν καὶ ξενικῶν καὶ ὀρφανικῶν*).

Колико је Хиподамов нацрт идеалне државе инспирисан специфичним политичким условима под којима је настао, колико је он везан за одређену средину и одређено време, јасно је већ на први поглед. Хиподамов захтев да број становника идеалне државе буде строго утврђен на десет хиљада разумљив је само у средини потпуног политичког партикуларизма, у средини у којој доминира схватање да је концентрација политичког живота у аутономним градским средиштима неопходан предуслов сваке више културе. Ова везаност Хиподамова политичког мишљења за дате историске оквире није, уосталом, нимало чудна: политичка филозофија Грка, чији је најомиљенији предмет увек остала идеална држава, никада није успела да апстрахује конкретне политичке облике и да у круг свога посматрања увуче и територијалну државу⁸⁾. Хоће ли се једна добро уређена заједница — тако је замишљао чак и сам Аристотел — онда њена територија мора бити ограничена и прегледна, а грађани се морају међусобно познавати, ако власт треба да додели свакоме само оно што је заслужио (*Arist. Pol. VII 4, 1326 b 14 ss: πρὸς δὲ τὸ κρίνειν περὶ τῶν δικαίων καὶ πρὸς τὸ τὰς ἀρχὰς διανέμειν κατ' ἀξίαν ἀναγκαῖον γυναιρίζειν ἀλλήλους, ποιοὶ τινὲς εἰσὶ, τοὺς πολίτας, ὡς ὅπου τοῦτο μὴ συμβαίνει γίνεσθαι, φάυλας ἀνάγκη γίνεσθαι τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς κρίσεις*).

С друге стране, демократизам Хиподамове политике очигледно претпоставља политичка искуства Периклове демократије. У идеалној држави милетског архитекте грађани се разликују једни од других само у социјалном погледу, по њиховим професионалним делатностима. Иначе, земљорадници, занатлије и војници чине овде, сви заједно, јединствен политички организам: у политичком погледу они су међусобно потпуно једнаки, тј. сви имају иста права да бирају и да буду бирани у органе државне управе. Атинска демократија Периклова доба јемчила је такође, као што је добро познато, једнакост активног и пасивног бирачког права својим грађанима: веровало се наиме да сваки грађанин одређеног узраста располаже потребном политичком интелигенцијом, и за већину ондашњих државних служби није захтевано никакво специјално образовање, већ је избор службеника био остављен жребу. Обраћање пажње на културну мисију државе, пружање могућности несметаном развоју личности и потпомагање приватне иницијативе, дакле оно чиме је Перикле нарочито обогатио атинску демократију, нашло је такође одјека и код Хиподама, чији захтев да држава заведе посебне награде за појединце који учине открића од опште користи у потпуности стоји на линији

⁸⁾ H. v. Arnim, *Die politischen Theorien des Altertums*, 1910 стр. 4 ss.

Перикловог политичког програма изложеног у чувеном епитафу код Тукидида⁹⁾. Духом Периклова либерализма прожет је исто тако и Хиподамов захтев да законодавство у идеалној држави буде ограничено на заштиту индивидуалних права и интереса: част, својина и живот појављују се у његову пројекту као искључиви објекти правног регулисања, и то с упадљивим акцентом заштитне природе овог регулисања¹⁰⁾, без супротног захтева да у идеалној држави законским путем треба расправити и питање обавезе грађана на извесна жртвовања у корист заједнице. — У парантези вредно је поменути и то да Хиподамово учење по свој прилици није било радикално демократско, у смислу одбацивања установе ропства, као што то изгледа да претставља један новији француски интерпретатор Аристотелова текста о Хиподаму¹¹⁾. Околност да Хиподам говори само о постојању трију staleжа у држави — земљорадника, занатлија и ратника — а да уопште не помиње робове, нити расправља питање односа између ових и господара, упућује, како се мени чини, једино на закључак да Хиподам, по хеленском обичају, робове уопште није сматрао елементом државне организације, па будући да се он интересовао само за политичку страну проблема, то је држао да о овима, као једино социјалној категорији, није ни потребно говорити. И у том погледу Хиподам је, дакле, вероватно био дете свога времена, као што су то, разуме се, били и Платон и Аристотел.

У осталим тачкама свога пројекта идеалног облика државног уређења Хиподама нам се, међутим, претставља као оштроуман критичар извесних демократских услова¹²⁾ и, шта више, као политички реформатор великог стила. У првом реду у односу на судство. Насупрот демократском хеленском схватању, по коме су народни судови, као претставници највише државне власти, имали да решавају у првој и последњој инстанцији, схватању по коме није било места ни жалби на пресуду ни обнови поступка, Хиподам сугерише увођење једног апелационог суда, састављеног од

⁹⁾ Thuk. II 35—46. Упор. М. Pohlenz, *Staatsgedanke und Staatslehre der Griechen*, 1923 стр. 26 ss.

¹⁰⁾ То, међутим, ипак није довољно да се Хиподам схвати као најстарији претставник либерализма „im Sinne der limitierenden Staatszweckslehre“, као што то хоће L. Ziegler. Упор. А. Menzel, *Beiträge zur Geschichte der Staatslehre*, 1929, стр. 181.

¹¹⁾ P. Bise, *Hippodamos de Milet*. Archiv für Geschichte der Philosophie XXXV 1923 стр. 20: „Sentez-vous bien le prodige d'une république idéale, conçue à une époque antérieure à celle de Platon, dans laquelle on proclame l'égalité des droits et des obligations, dans laquelle il n'est pas question de maître ni d'esclaves?“

¹²⁾ Друкчије R. v. Pöhlmann, *Geschichte der sozialen Frage und des Sozialismus in der antiken Welt*, II 3. изд. 1925 стр. 5.

старијих и искуснијих људи, који би требало да обезбеди могућност исправљања евентуалне неправде причињене у тренутку првостепене примене закона. Колико је вредна пажње ова Хиподамова новина у организацији правосудне администрације — коју Аристотел иначе уопште није схватио, тако да је његова критика, по умесној оцени Л. Штајна¹³⁾, потпуни промашај — најбоље се може видети по томе што је Платон у свом другом великом политичком делу (*Legg. VI 767*) прихватио идеју права апелације, и у разгранат систем судске мреже своје друге најбоље државе увео и апелациону инстанцију. Не мање је значајан и Хиподамов захтев да судске пресуде не треба доносити простим гласањем, већ да ваља пружити могућност сваком судији да детаљно и тачно изложи своје мишљење — које, тако је вероватно претпостављао Хиподам, може бити и негде на средини између *за* и *против* кажњавања — што у неку руку претставља први пледоаје за слободу савести судије, а можда чак и први наговештај модерне тежње „слободног права“¹⁴⁾. У сваком случају, новина коју Хиподам уноси у своју идеалну државу показује очигледно настојање да се избегне рђава пракса атинских народних судова условљена механичком применом закона, и да се на тај начин право више приближи животу.

Као директна реакција на Периклов идеал свестраног образовања грађана могао би се схватити и Хиподамов план о стварању једне строго диференциране сталешке државе, тј. увођењу принципа поделе рада у државну организацију¹⁵⁾. Док су у демократској Атини грађани били принуђени на повремено вршење извесних друштвених служби које немају никакве везе с њиховим основним позивом — поред учешћа у политичком животу они су у првом реду имали да служе у војсци — Хиподам полази од тога да се у идеалној држави мора извршити строга и трајна специјализација животних позива, и ригорозност његове поделе упућује донекле на египатске утицаје. Нарочито пада у очи Хиподамово инсистирање на посебном реду ратника, чиме би ваљда требало да се отклони тешкоћа коју је демократска држава иначе најчешће решавала прибегавањем најамничкој војсци.

Да ли је Хиподам ишао и даље у критици демократских установа, не знамо поуздано. Из Аристотелових фрагментарних обавештења немогуће је с поузданошћу утврдити

¹³⁾ L. Stein, *Die staatswissenschaftliche Theorie der Griechen vor Aristoteles und Platon*. Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, 1853, стр. 162.

¹⁴⁾ Упор. Ђ. дел Векио, *Право, правда и држава*. Расправе из филозофије права (превод М. Ристића и Ђ. Тасића) 1940 стр. 20 ss.

¹⁵⁾ M. Pohlenz, *op. cit.* стр. 45. Упор. такође Н. Henkel, *Studien zur Geschichte der griechischen Lehre vom Staat*, 1872 стр. 164 s.

какав је став имао овај први политички мислилац према питању стручног образовања државних чиновника, и Поленц је, по мом мишљењу, отишао сувише далеко када је одлучно констатовао да је милетски архитекта потпуно одбацио атинску установу жреба и, заједно са Сократом, увидео да оздрављење демократије лежи у стручном уздизању појединаца за вођење државних послова¹⁶⁾). Ја, шта више, верујем да се Хиподам тешко могао одлучити за то да политичку управу најбоље државе треба оставити извесним способнијим и образованијим појединцима, пошто би то у крајњој линији значило увођење четвртог сталежа и мењање основног карактера његове политије: у том случају, уместо демократске државе имали бисмо на неки начин аристократску. Уствари, када би било друкчије, Хиподамова најбоља држава претстављала би потпун образац Платонове републике, и да је Поленц имао у виду консеквенције свога становишта, увидео би да је оно много мање вероватно него било које друго. — По својој оштрој деоби грађана у три сталежа, Хиподамов пројекат антиципира иначе Платонову идеалну државу¹⁷⁾): ова је такође заснована на принципу поделе рада, и састоји се такође од три групе становника. Између Хиподамове и Платонове државе има, истина, и великих разлика — код Платона је, наиме, предвиђен само један сталеж који се бави производњом, и овај је потпуно искључен из политичког живота — али у оном смислу, који је горе означен, контуре Платонова учења оцртане су ипак већ код Хиподама.

У каквом је односу Хиподам, међутим, био према Питагоровцима, немогуће је утврдити без икакве резерве. Околност да се неопитагоровски спис Περὶ πολιτείας, чији су фрагменти сачувани у Стобејевом *Флорилешију*, по теми и начину извођења очигледно додирује са Хиподамовим схватањима изложеним код Аристотела, даје, наравно, извесну подршку закључку да је милетски архитекта доиста био Питагоровац, како је, уосталом, рукописна традиција и забележила уз његово име у заглављу оног иначе кривотвореног списка. На овај закључак индицира такође и Свидина белешка¹⁸⁾ да је једна приврженица Питагоровскога круга, Теана, посветила свој спис Περὶ ἀρετῆς Хиподаму из Турије, што исто тако потврђује и схолија уз Аристофана, која наводи да је Хиподам био пореклом са Сама, дакле из Питагорина краја. У сагласности с овим околностима стоји донекле и чињеница да је Хиподамова идеална држава изграђена на прин-

¹⁶⁾ M. Pohlenz, *ibid.*

¹⁷⁾ Упор. о томе E. Barker, *Greek Political Theory. Plato and His Predecessors*, 1918 стр 81 s. Такође A. Menzel, *op. cit.* стр. 181.

¹⁸⁾ Suid. s. Θανά. Упор. Fabricius, *ibid.* cr. 1734.

ципу геометриске хармоније: њено малобројно становништво подељено је у три класе, територија на три дела, закони у три групе, активност судова усмерена у три правца, функције органа управе ограничене на три врсте послова. Ова схематичност и симетричност у устројству Хиподамове државе одаје, можда, извесне трагове Питагоровског утицаја¹⁹⁾, али претпоставка ипак остаје несигурна²⁰⁾, будући да се она карактеристична црта пројекта може објаснити и на други начин, рецимо специфичношћу позива милетског реформатора.

Пошто смо на тај начин у појединостима проучили основне тачке Аристотелова саопштења о Хиподамову пројекту²¹⁾, остаје да констатујемо да је наш Милећанин свакако био интересантан и оригиналан политички мислилац, и да је велики губитак за историју политичке философије што је његов спис без трага ишчезао. Истина, то се мора без уздржавања рећи, Хиподамов пројекат идеалне државе — онакав бар какав нам је приказан код Аристотела — није садржавао никакав радикалан и превратнички политички програм који би полазио од потпуног игнорисања историјских установа, а у име неког апсолутног разума. Политички оптимизам милетског архитекте умерен је и компромисан по својој основној боји, са доста здравог политичког смисла, али и с извесном примесом наивности, која се нарочито огледа у упорном инсистирању на трихотомији у свим главним тачкама организације идеалне државе. Хиподамов про-

¹⁹⁾ P. Bise, op. cit. стр. 28: „L'oeuvre révèle un penseur politique très fin, très pénétrant, quoique trop schématique, spéculatif, abstrait, pythagoricien pour tout dire en un mot“. Стр. 29: „Tout, dans son système, dévoile une mentalité, une conception universelle du monde et des choses qui sont nettement, fortement, candidement pythagoriciennes“. — Да се Хиподам интересовао и за природне науке и философију потврђује и једна, истина подруглива, примедба Аристотелова (Pol. II 8, 1267 b 22): λόγιος καὶ περὶ τῆν ὄλην φύσιν εἶναι βουλόμενος. Упор. такође Hesych. и Photios: περὶ ἀπολόγος.

²⁰⁾ H. Henkel, op. cit. стр. 162, 1: „Aber das eine Moment der wiederkehrenden Dreiteilung genügt schwerlich ihn der genannten Schule zuzuweisen“. Упор. M. Hamburger, *The Awakening of Western Legal Thought*, 1942 стр. 25.

²¹⁾ У анализу Аристотелове критике Хиподамова нацрта, која је, узгред речено, несразмерно опширнија од самог реферата, нема потребе да овде улазимо. Тежиште Аристотелове критике концентрирано је уосталом у тврђењу да је Хиподамов план неодржив и контрадикторан, пошто је по њему, с једне стране, цео народ позван да учествује у државној власти, док је, с друге стране, staleж ратника постављен тако, да му нужно мора припасти само право заповедања. Исто тако, нејасно је, по Аристотелу, ко би у Хиподамовој држави имао да обрађује земљу намењену издржавању ратника: ако би сами ратници имали да је обрађују, онда би они постали земљорадници; ако би то опет за њих имали да чине земљорадници, онда би они постали робови ратника. — Колико ове примедбе доиста погађају Хиподама данас немамо могућности да просудимо.

јекат не спада, дакле, у категорију празних и произвољних политичких фантазија без икакве везе са стварношћу, што је иначе толико карактеристично за књижевни род који је њиме инаугурисан: то у ствари и није никакав „утопистички“ план, дедукован из извесних општих философских ставова о природи или људима²²⁾, већ нека врста релативно најбољег предлога политичке конституције, или, ако се тако може рећи, зборник конкретних ставова за делимичну реформу постојећег државног уређења, ставова до којих је њихов аутор очигледно дошао тек после озбиљне и исцрпне студије атинских политичких установа. Али да не буде неспоразума: мало је, наиме, вероватно да је Хиподамов пројекат претстављао неки пригодан нацрт за уређење хеленске колоније Турије, као што то наговештава Поленц²³⁾ — ово не долази у обзир већ због тога што је на припреми законских нацрта за ову колонију радио Протагора (Diog. Laert. IX 50), и то, како изгледа, по изричитом налогу Периклову, што би значило да је Хиподам, ако је чак и био позван да каже своје стручно мишљење како у погледу архитектонског тако и политичког уређења Турије, морао бити свестан да његов пројекат не може претендовати да буде примењен — мада, разуме се, остаје отворена могућност да је оснивање Турије, дакле стварање једне нове политичке организације такорећи из ничега, дало ипак неке потстицаје архитекти да се дубље позабави проблемом њене, како би се то данас рекло, уставне структуре.

Ако се има у виду све што је напред изложено, онда се свакако без претеривања може закључити да је врло вероватно да би се о Платону и оригиналности његових политичко-философских идеја данас умногоме морало друкчије мислити, када бисмо поседовали оригиналан текст Хиподамова списа о идеалној држави.

Београд.

Михаило Ђурић.

²²⁾ P. Bise, *ibid.* стр. 19. Упор. W. Oncken, *Die Staatslehre des Aristoteles*, I 1870 стр. 214. A. Menzel, *op. cit.* стр. 180. Друкчије K. Hillenbrand, *Geschichte und System der Staats- und Rechtsphilosophie*, I 1860 стр. 61.

²³⁾ M. Pohlenz, *op. cit.* стр. 46.

ZUSAMMENFASSUNG

Mihailo Đurić: DER ERSTE ANTIKE ENTWURF
DES BESTEN STAATES

Als Grundlage der vorliegenden Untersuchung über den Musterstaat des berühmten milesischen Architekten Hippodamos ist der kurze aristotelische Bericht im zweiten Buche der *Politik* genommen. In den einleitenden Ausführungen des Aufsatzes stellt der Verfasser fest, daß die staatstheoretischen Vorschläge des Hippodamos augenscheinlich die politischen Erfahrungen der perikleischen Demokratie voraussetzen. In der *Politeia* des Hippodamos unterscheiden sich die Bürger untereinander nur in Betreff ihrer berufsmäßigen Tätigkeiten: die einen sind Handwerker, die anderen Landbauer, und die dritten Waffenführenden. In politischer Hinsicht sind sie aber vollkommen gleich, d. h. alle sind bevollmächtigt, das aktive und das passive Wahlrecht auszuüben. Der Anspruch des Hippodamos, daß den Bürgern, die durch ihre Erfindungen dem Staate Nutzen bringen würden, besondere Ehre erwiesen werden soll, steht vollkommen auf der gleichen Linie mit dem großartig gedachten politischen Programm des Perikles bei Thukydides. Den Geist des perikleischen Liberalismus spürt man auch — dem Verfasser nach — in einem zweiten Vorschlag des Hippodamos, nach welchem die Gesetzgebung des besten Staates nur den Schutz der individuellen Rechte und Interessen im Auge haben soll. Im Gegensatz zu P. Bise, behauptet der Verfasser, daß Hippodamos kein radikaler Demokrat war, und daß er demgemäß keine umwälzende Schlüsse in Bezug auf die Institution der Sklaverei gezogen haben konnte: den Umstand, daß Hippodamos nur die dreiständige Bevölkerung in seinem Staate aufstellt, die Sklaven aber überhaupt nicht erwähnt, weder die Beziehungen zwischen ihnen und den Herrschern auseinandersetzt, muß man — der Ansicht des Verfassers nach — einzig und allein so auffassen, daß Hippodamos die Sklaven nicht als Teile des politischen Organismus ansehen mochte, so daß er sie, als eine ausschließlich soziale Kategorie, absichtlich außer Acht lassen wollte.

Der Verfasser deutet weiter hin, daß die anderen Grundsteine des Staatsbildes des milesischen Architekten einen scharfsinnigen Beurteiler einiger demokratischen Einrichtungen, ja vielmehr einen reformsuchenden politischen Denker höchsten Ranges, aufzeigen. Und zwar in erster Linie das Gerichtswesen betreffend. Die Einführung eines höchsten Gerichtshofes (aus gewählten Sachverständigen zusammengesetzt) als Berufungsinstanz, stellt eine wichtige Neuerung in der Organisation der Gerichtsverwaltung dar, welche in direktem Widerspruch mit dem Wesen eines Volksgerichts steht. Nicht minder wichtig ist auch die gänzliche Verwerfung der athenischen Sitte der Beamtenanstellung durch Los. Die Grundauffassung des Hippodamos, sein Entwurf eines strenggegliederten Ständestaates, bzw. seine Auffassung des Grundsatzes der Arbeitsteilung als des obersten Grundsatzes der Staatsorganisation, stellt sich gleichfalls in Widerspruch zu Perikles und seinem Bildungsideal der Vielseitigkeit.

Nachdem er so im einzelnen die wichtigsten Punkte der aristotelischen Notiz über Hippodamos geprüft hat, schließt der Verfasser, daß der milesische Baumeister allerdings ein bedeutender und origineller politischer Denker war, und daß schon bei ihm die Grundzüge des platonischen Idealstaates deutlich erkennbar sind. Das Reformprojekt des Hippodamos enthält dennoch keine radikalumstürzende Ansprüche, welche, die geschichtlichen Erscheinungen völlig ignorierend, auf die absolute Vernunft gestützt wären. Der politische Optimismus des Hippodamos ist, seiner Haupttendenz nach, gemäßigt und nachsichtig, mit einem hinlänglich gesunden politischen Sinn, aber auch mit einer gewissen Beimischung von Naivität, welche sich besonders in jener nachrücklichen Neigung für die Dreizahl und schematische Gliederung kundgibt.